

17 maart 1940

‘Blijf van me af,’ sist Ria, toch nog veel te hard. Iedereen in de coupé kijkt hun kant op. Met een rood hoofd schuift Dolf weer naar de plek waar hij net zat, voor hij z’n arm om Ria’s schouder legde. Ria kijkt hem woedend aan. ‘Als je Sarah zo leuk vindt, ga dan maar met háár knuffelen,’ snauwt ze zacht. Maar Dolf weet zeker dat iedereen het heeft gehoord. Hij wordt nog roder en doet net of hij iets in zijn tas zoekt. Hij weet niet wat hij er mee aan moet, hier met al die mensen in de buurt. Een vrouw kucht, een man verschuilt zich achter zijn krantje. De man en de vrouw naast hen kijken uit het raam. Zeker om zich een houding te geven, denkt Dolf. Hij heeft zich nooit zo ongelukkig gevoeld. En ze zijn pas in Vlaardingen. Ze moeten zeker nog twintig minuten in de trein zitten voor ze er zijn. En het begon allemaal zo leuk vanmiddag. Sarah had hen samen uitgenodigd voor een dagje Rotterdam. Dolf was daar pas twee keer geweest. Eén keer voor de dierentuin, met zijn opa en oma. En één keer met zijn vader voor Vliegveld Waalhaven. Ria was nooit verder gekomen dan Schiedam. Ze hadden er weken naar uitgekeken.

Om één uur haalt Sarah hen op, op Station Delftse Poort. Ze zijn blij elkaar weer te zien. Ria omhelst Sarah en Dolf geeft haar een hand, hij krijgt een kleur. ‘Dit wordt een leuke dag,’ zegt Sarah stralend. ‘Nu zal ik Rotterdam eens laten zien. Jullie zullen wat beleven! We beginnen met koffie bij *Café Loos!*’

Sarah geeft Ria een arm en zo lopen de meiden het station uit. Dolf erachteraan, richting Station Hofplein. Ria is verrukt van alles wat ze ziet. ‘Wat een mensen! Wat een drukte! Al die taxi’s!’ Ze lopen linea recta naar het café. Ook daar vallen ze van de ene verbazing in de andere. Het lijkt wel of het feest is. De meeste mensen in hun zondagse kleren. Er wordt gelachen en gepraat. Obers lopen af en aan met bladen vol drankjes en grote stukken taart. Sarah bestelt koffie, alsof ze dat dagelijks doet, en gaat gelijk weer verder met praten, vooral met Ria. Over de jurk die Ria

17 maart 1940

maakt op school, over de repetities van Sarah, over de soldaten in het badloodsje en over de koude wintermaanden die ze net achter de rug hebben. ‘Dat schaatsen was leuk, maar verder was het een dooie boel bij ons in de Hoek,’ zucht Ria. ‘Eindelijk komt er weer wat leven in de brouwerij. Het is nog niet echt voorjaar, maar het is in ieder geval niet zo koud meer en het is tenminste droog.’

Dolf luistert rustig naar de babbelende meiden. Hij wordt er wel een beetje onzeker door. Het is alsof hij er niet echt bij hoort. En als hij naar Sarah kijkt, krijgt hij weer dat gevoel in z’n buik. Die ogen, die lippen, en dat lachje. Van haar wenkbrauwen heeft ze smalle streepjes gemaakt. Ze draagt een mantelpakje en heeft een hoedje op met een rode speld. Daaronderuit steken twee staartjes. Weer net een filmster! Hij kan z’n ogen niet van haar af houden. Ze is zo anders dan Ria, denkt hij. Haar gezicht is mooier, maar... dat van Ria is liever. Ja, dat is het, liever.

Maar Sarah’s lippen... Die lijken spannender, zo met die lippenstift. Hoe zal het zijn om met haar te zoenen? Vast niet zo lekker als met Ria, maar wel spannender. Hij grinnikt. Wat Ria lief is en warm, lijkt Sarah mooi en spannend. Een mooie zin voor een gedicht!

‘Binnenpretje, Dolf?’ klinkt ineens de stem van Sarah. ‘Ja vrouwen hè... Altijd maar praten. Over de meest onnozele dingen. Voor jou vast wel om te lachen. Trouwens, je verveelt je toch niet? We hadden er eigenlijk een man bij moeten vragen.’

Dolf schrikt op uit zijn gedachten: ‘Eh... oh nee hoor. Ik amuseer me prima.’ Hij bloost, maar dan herstelt hij zich: ‘Al die mensen hier. En die kleren die ze aan hebben! Zo anders dan bij ons in het dorp. Ook in het Westland kleden ze zich zo niet.’

Dan ineens komt er een mysterieus lachje om Sarah’s mond. Ze pakt haar tasje van de grond, doet het open en haalt er twee pakjes uit. ‘Kijk eens, voor jullie allebei een cadeautje,’ zegt ze. ‘Volgens mij is dit precies wat jullie nodig hebben.’ Dolf en Ria kijken elkaar verrast aan en beginnen dan met uitpakken. Uit Ria’s pakje komt een gele lap stof tevoorschijn, en een patroon voor een

blouse. Ria slaat haar handen voor haar mond. ‘Wat een verrassing!’ roept ze en houdt het patroon voor haar borst. ‘En dat geel! Helemaal volgens de nieuwste mode! Ah!!! Die kan ik met Pasen aan. Eén week, dat moet lukken.’

Terwijl Sarah en Ria over de blouse praten, heeft ook Dolf zijn pakje uitgepakt. Een boekje met op de voorkant allemaal letters, van verschillende groottes en in verschillende kleuren. Keurig in mooie rechte rijen, zo te zien met de hand geschilderd. In het midden een wit vlakje met daarop de tekst: *De mooiste gedichten van Dolf Alblas*. ‘Ja dichtertje,’ zegt Sarah als ze Dolfs vragende blik ziet. ‘Hier ligt een taak voor je, Dolf. Volgens mij is die je op het lijf geschreven.’ Dolf krijgt een kleur, zijn hart bonkt. ‘Dank je wel, hartelijk dank.’ Het praten gaat hem moeilijk af, hij heeft een droge mond. Desondanks verzamelt hij alle moed. Hij haalt een papier uit zijn zak en zegt: ‘Hier heb ik er eentje. Het gaat over de scheepsramp met de Berlin, drieëndertig jaar geleden. Ik ben heel benieuwd wat je ervan vindt.’

Op dat moment klinkt er achter in de zaal een hoop kabaal. Er wordt gescholden. ‘Smerige kapitalisten!’ Het rumoer komt dichterbij en dan komt er een ober langs met een tegenstribbelende man. Een zwerver, zo te zien. De ober heeft hem beet in zijn nek en duwt hem in de richting van de uitgang. ‘Opedonderd jij!’ schreeuwt hij. ‘Ik heb je dat al vaker gezegd. Dit is een nette zaak! Er wordt hier niet gebedeld! En als ik je hier weer zie roep ik de juut!’ Even is het doodstil in het café. Maar al snel begint iedereen weer te praten. ‘Arme stakker,’ zegt Sarah zachtjes. ‘Ja, bedelaars, die zie je waarschijnlijk ook niet in Hoek van Holland. Het is hier soms te erg voor woorden. Door die oorlog ligt de hele haven plat. Bij ons in Blijdorp merk je daar niet zo veel van, maar hier zijn hele straten waar geen mens werk heeft. Er is al een paar keer opstand geweest. We zien hier vanmiddag in de stad vast nog wel meer ellende.’

Even later lopen ze over de Coolsingel, langs het stadhuis. Sarah geeft uitleg, als een echte stadsgids. ‘Het stadhuis staat er sinds

1920. In 1914 waren ze begonnen met bouwen. Daarvoor was hier de beruchtste buurt van Rotterdam, het Zandstraatkwartier. Er leefden daar vierentwintighonderd mensen, veel te dicht op elkaar. De meeste mannen hadden geen vak geleerd en verdienden wat als sjouwer of als handelaartje. Er woonden ook veel ongetrouwde vrouwen. Sommige verhuurden een kamertje of werkten als wasvrouw of prostituee.' Dolf bloost, maar Sarah gaat onverstoord verder: 'Er was veel armoe en er werd vaak gevochten. Spiekman van de S.D.A.P. wilde er iets aan doen en stelde voor de hele buurt te slopen en er dit mooie stadhuis neer te zetten. Koos Speenhoff schreef er een liedje over: *het Polderlied*. Dat moet je eens lezen, Dolf. Vast iets voor jou!' Terwijl ze dat zegt kijkt ze Dolf recht in zijn ogen. Zijn hart maakt een sprongetje, hij voelt zich warm worden.

Sarah vervolgt: 'De Zandstraatbuurt is ook het gebied van *Boefje*. Daar zag ik pas nog een film over. Prachtig!' Ria knikt. Ze knijpt Dolf in zijn arm en fluistert: 'Dat vertelde ik je toch?' Bij de trappen voor het stadhuis blijven ze staan. Sarah vertelt over de ideeën van de architect bij de bouw. Ze wijst hen op de prachtige beelden aan de muur. Ze kijken omhoog, het duizelt

hen. Als ze verder lopen horen ze nog van Sarah dat er in dit gebied vroeger ook veel Joden woonden, vooral in de Raamstraat. ‘Mijn overgrootopa komt er vandaan, en Louis Davids die pas is overleden. Zijn vader had er een café en ze woonden er met acht kinderen in een klein huisje. Eén en al armoe!’

Na het stadhuis aan de Coolingsingel gaan ze via de Laurenskerk naar de Hoogstraat. Ook daar is van alles te beleven. Overal mensen op weg naar iets leuks. Ze zien groepen meisjes onderweg om te gaan dansen. En als die soms een groepje soldaten tegenkomen beginnen ze te zingen: ‘*Daar komen de schutters, daar komen ze an. Die mannetjesputters uit Rotterdam.*’ Dolf en Ria moeten er erg om lachen. Sarah weet te vertellen dat ook dat liedje geschreven is door Koos Speenhoff, waar ze het net over had. Even verderop in een portiek zit een man met een accordeon. ‘*Als je voor een dubbeltje geboren bent, word je nooit een kwartje.*’ zingt hij en hij wijst op zijn pet. ‘Van Louis Davids,’ zegt Dolf en hij zoekt naar een paar losse centen.

Ria en Dolf genieten van al het leven in de straat en van al die taferelen. Vaak blijven ze even staan. Om bij de *Cinema* te lezen welke films er zoal draaien, om even te kijken naar de piccolo’s die grote dure koffers een hotel indragen. Door de Wijnstraat gaan ze naar het *Witte Huis*. Geweldig! Elf verdiepingen! Al die groene markiezen! Volgens Sarah is dat gebouw wel drieënveertig meter hoog en was het, toen het er net stond, het hoogste kantoorgebouw van Europa. Dat

bleef het tot er in 1931 in Rotterdam een nóg hoger gebouw werd neergezet. Dat van het GEB, wel achtenvijftig meter hoog!

Sarah wijst hen ook op de beelden aan de buitenkant. Die stellen

de handel voor, en de nijverheid, de zeevaart en de vooruitgang. Dolf en Ria genieten.

Na het Witte Huis kijken ze rond bij de Oude Haven en bij de bruggen over de Maas. Sarah noemt enkele namen van al die schilders die zich hebben laten inspireren door de bruggen en de haven hier. Eentje, Paul Signac, kwam er in 1906 helemaal voor uit Frankrijk. Charley Toorop en Johan Hendrik van Mastenbroek kent ze zelfs persoonlijk. Vooral de Hefbrug vindt Dolf geweldig. 'Joris Ivens heeft er twaalf jaar geleden zelfs een film over gemaakt,' weet Sarah. 'Die film geeft vooral een beeld van de techniek van de brug en van de bewegingen.'

Na de haven lopen ze naar het Calandplein, waar Sarah *Café de Unie* wil laten zien. Onderweg eten ze een zakje patat. Sarah betaalt. Eigenlijk had ze hen willen trakteren bij Heck's lunchroom, maar dat willen Dolf en Ria niet. Zo'n patatje is al duur genoeg, vinden ze. Acht cent en dan ook nog eens twee cent voor de Belgische frietsaus! Gezellig etend en pratend gaan ze naar *Café de Unie*. Volgens Sarah werd dat gebouwd door architect Oud. 'Die van die woningen in Hoek van Holland, waar mijn tante woont. Ook hier veel ramen, rechthoekige vlakken en primaire kleuren. Helemaal volgens de Stijl-beweging. Oud is daar al jaren geen lid meer van, maar die ideeën zitten er nog steeds in.' Als Sarah zo vertelt voelt Dolf zich weer een beetje opgetild, alsof ze hem meeneemt naar onbekende gebieden. Alsof hij met haar meegaat op reis. En hoe ze daarbij kijkt. Die ogen, ze stralen. Haar prachtige rode mond, dat lachje eromheen als hij haar iets vraagt.

Daarna gaan ze naar het Land van Hoboken, daar ligt Museum *Boijmans van Beuningen*. 'Het is een aardig eindje lopen,' waarschuwt Sarah. 'We geven elkaar gezellig een arm, net als die meiden en soldaten in de Hoogstraat. Dolf, jij in het midden.' Dolf weet niet hoe hij het heeft. Aan z'n ene arm z'n vriendin, en aan z'n andere het mooiste meisje dat hij ooit heeft ontmoet. Hij wordt er verlegen van. Zo dicht tegen zich aan heeft hij Sarah nog nooit gevoeld. Tegen z'n bovenarm voelt hij zelfs haar ademhaling

en als ze praat trilt het een beetje. Voor Dolf kan de wandeling niet lang genoeg duren.

Maar uiteindelijk zijn ze er dan. Een prachtig landgoed met eromheen mooie gebouwen. Ook het museum is volgens Ria veel groter dan het leek op de foto's in de krant. Ze lopen er een keer omheen en gaan dan naar de Museumtuin. Ondanks het koude, natte weer is het er tamelijk druk. Wandelende mensen in hun zondagse kleren, spelende kinderen. En nu het even droog is, zijn zelfs de meeste bankjes bezet.

Sarah stelt voor ook te gaan zitten. 'Even genieten van deze nieuwe tuin. Jammer dat de lucht vandaag zo grijs is. Bij jullie aan zee zijn die wolken door de wind vast een beetje opengescheurd. Dan krijg je van dat mooie frisse licht!'

Sarah vertelt dat dit gebied vroeger een landgoed was, van de familie Hoboken. Ze wijst naar het gebouw een stuk verderop: 'Daar woonden ze!' Ze wijst hen ook op het GEB-gebouw, tegenwoordig het hoogste gebouw van Rotterdam. 'Het hele gebied is hier ontwikkeld door Witteveen, de stadsarchitect van Rotterdam. Die houdt zich ook bezig met Blijdorp en met andere plekken in de stad die modern worden ingericht. Daarachter zijn ze bezig met de ingang voor die nieuwe tunnel, helemaal onder het water door. Is het niet fantastisch? Overal zie je dat Nieuwe Bouwen en hier dus het Nieuwe Tuinieren. Heel overzichtelijk en symmetrisch allemaal.'

'Zoals bij Piet Mondriaan en Theo van Doesburg,' onderbreekt Dolf haar ineens. Sarah schiet in de lach. 'Ja, dat klopt. Hoe weet jij dat nou?' Dolf krijgt een triomfantelijk lachje om z'n mond. En hij geeft Ria een knipoog. 'Nou gewoon, uit de boeken. Ik ben lid geworden van de bibliotheek in de Scheepvaartstraat. Prachtige kunstboeken hebben ze daar!'

Sarah is enthousiast: 'Dolf wat goed van jou! Eerst dat dichten en nu die belangstelling voor moderne kunst.' Ze kijkt hem stralend aan. 'Weet je dat die symmetrie ook in de gedichten van Marsman zit? Alle zinnen heel geordend opgebouwd. De

vernieuwing van de kunst is overal. En de bundel van Martinus Nijhoff die ik je gaf...' *Nieuwe gedichten*,' flap Dolf eruit, en dan moeten ze allebei erg lachen. Sarah kijkt hem vol bewondering aan en legt haar hand op z'n arm. 'Jij ben echt een man van ongekende mogelijkheden. Je zit hier helemaal op de juiste plek, hier in het Land van Hoboken. Moet je eens kijken naar die zichtassen en die waterpartijen! Kom, dan lopen we even naar de rozentuin, die is ook al zo prachtig. Ga je ook mee, Ria?'

Dolf staat enthousiast op, maar Ria blijft zitten. Ze kijkt vermoeid voor zich uit. 'Gaan jullie maar, we hebben al zo veel gelopen en ik heb hoofdpijn.'

Ria blijkt echt niet in orde. Als Dolf en Sarah terugkomen van de rozentuin, wil ze eigenlijk het liefste naar huis. Ze lopen nog wel even langs *Huis Sonneveld*. Sarah vertelt dat ze daar een paar maanden geleden binnen is geweest, met een nichtje van een vriendin, en hoe fantastisch het was. 'Al dat licht en die moderne uitvindingen. Helemaal ingericht met van die moderne meubels van Gispen. Met van die stalen buizen. Geen frutseltjes zoals bij de Jugendstil. Helemaal volgens de Nieuwe Zakelijkheid.' Eigenlijk zouden ze nog even kijken bij Sarah's school, *Maria Virgo* aan de Breitnerstraat, maar omdat Ria zich niet zo lekker voelt laten ze dat maar zitten en lopen ze via de kortste weg naar het station.

In de trein vinden ze gelukkig een lege coupé. 'Het was wel vermoeiend vanmiddag,' zegt Dolf bezorgd. 'Kan je even bijkomen van al die nieuwe indrukken?' 'Ja alles nieuw!' snauwt Ria. 'Nieuwe Bouwen, Nieuwe Tuinieren, Nieuwe Zakelijkheid, Nieuwe Gedichten, Nieuwe Liefde!' Ze pakt haar zakdoek, verfrommelt die tot een propje en tuurt verdrietig uit het raam. Er komt een nieuwe groep reizigers binnen, iedereen zoekt een plaatsje, de conducteur blaast op zijn fluit, de trein vertrekt.

31 maart 1940

‘Wat een ellende was dat,’ klaagt Dolf tegen Bert. Hij ziet er ont-
daan uit en vertelt zijn vriend dat het helemaal mis is tussen hem
en Ria. Dolf is paar keer bij haar langs geweest en steeds had ze
een smoesje. De eerste keer moest ze iets afmaken voor school,
de tweede keer hielp ze haar moeder met een spoedbestelling
voor gordijnen, de derde keer had ze hoofdpijn. Pas toen hij de
vierde keer bij haar voor de deur stond ging ze met hem mee, een
stuk lopen over de Noorderpier. Maar ook toen werd het niet echt
gezellig.

‘Steeds weer begon ze over die zondag in Rotterdam,’
zegt Dolf somber. ‘Ik zou de hele tijd verliefd naar Sarah heb-
ben gekeken. En op z’n laatst zou ik zo met haar bezig zijn ge-
weest, dat ze zich helemaal overbodig voelde. Het vijfde rad aan
de wagen, riep ze huilend.’ Bert lacht. ‘En? Was dat niet een beetje
zo? Die Sarah is toch een prachtige meid? Daar zou ik ook wel
een weekje ruzie voor over hebben.’ Dolf krijgt een kleur van
woede. ‘Dat vind ik een onbeschofte opmerking!’ roept hij. ‘Ik
heb helemaal niks met Sarah. Ik durf haar amper aan te raken.
Het is een heel bijzonder meisje. Veel te mooi voor mij. En ik ben
toch met Ria?! Ik heb haar pas nog een armbandje gegeven omdat
we een jaar verkering hadden. Dan zal ik heus niet met een ander
gaan. Jij altijd met je smerige ideeën!’

‘Het was maar een grapje hoor,’ zegt Bert geschrokken.
‘Je weet toch hoe ik ben? Ik probeer je een beetje op te vrolijken.’
Dolf wordt wel wat rustiger, maar niet vrolijker. Hij vertelt dat de
ruzie tijdens die wandeling over de Noorderpier alleen maar erger
werd. Zeker nadat hij eerlijk had toegegeven dat hij Sarah wel
erg bijzonder vindt en dat hij door haar allemaal nieuwe dingen
ontdekt. “Zei ik het niet?!” schreeuwde Ria tegen me. En toen
liep ze boos weg.’ Dolf vertelt dat hij gisteren weer langs was ge-
gaan, met de Modegids met de nieuwste mode. ‘Ik had een krantje
geruild met de bezorger van het *Rotterdamsch Nieuwsblad*. Dat doe

31 maart 1940

ik wel vaker. En bij die krant zat die Modegids en ik dacht: die breng ik langs bij Ria, om het ijs te breken. Maar nee hoor. 'Dat gidsje hoef ik niet van jou!' schreeuwde ze. 'Als je maar niet denkt dat je het op zo'n manier goed kunt maken.' Ze had er zelfs over gesproken met dominee De Jong. Die begreep wel dat ze het er moeilijk mee had en wilde wel een keertje met mij en haar praten. Maar daar voel ik natuurlijk niets voor. Hij kan dan wel aardig zijn, maar het is en blijft een dominee. Nee, niets voor mij!

's Middags kan Dolf zich niet echt concentreren op zijn huiswerk. De ruzie met Ria zorgt voor een donkere wolk in z'n hoofd. Om er niet steeds aan denken, bladert hij wat door het *Rotterdamsch Nieuwsblad* dat nog op z'n tafeltje ligt. Maar ook dat maakt hem niet vrolijk. Zijn oog valt op een berichtje over de problemen van de Hoekse strandexploitanten. *De moeilijkheden der Strand-Exploitanten te Hoek van Holland*, leest hij. *Door de mobilisatie kunnen de strandexploitanten de komende zomer niet op het strand terecht. Ze hebben daarom een brief geschreven naar het Ministerie van Defensie, met een dringend verzoek om een vergoeding. Ze hebben geen inkomsten, maar moeten wel kosten maken voor opslag.* Op dezelfde bladzijde ziet Dolf dat het ook in de haven niet goed gaat. *Nog steeds geen graanschepen in de Rotterdamse haven*, staat er in een kop. Volgens de krant heeft de scheepvaart veel last van de zeeoorlog. Het goederenvervoer is sterk teruggelopen en de reizen duren langer als gevolg van nieuwe, veiliger routes. Passagiersschepen varen er nauwelijks, uit angst voor aanslagen door de Duitsers. Aan de Wilhelminakade wacht de *Statendam* al weken op betere tijden en aan de Lloydkade de *Boeloeran*.

Dan pakt Dolf het boek dat hij van de week uit de bibliotheek heeft gehaald. *Terug tot Ina Damman*, het nieuwste boek van Simon Vestdijk. Over Anton Wachter, een jongen die altijd wordt gepest en over zijn verliefdheid voor Ina Damman, een nieuw meisje bij hem op school. Die Ina doet hem een beetje denken

aan Sarah. Raar eigenlijk, denkt hij, want ze is in alles anders dan Sarah. Een stukje jonger, haar ogen zijn blauw en die van Sarah donkerbruin en hun haarkleur verschilt. Zoals het daar beschreven staat, zijn ook de trekken van haar mond totaal anders. En ze zegt niet zo veel. Ze is een beetje koel. Nou, dat kun je van Sarah niet zeggen! Als hij ooit een spontane meid ontmoet heeft, dan is het Sarah wel! Maar wat is het dan wel waardoor hij bij het lezen steeds aan Sarah moet denken?

Na twee hoofdstukken is hij eruit. Het is de betovering van dat meisje. Dat is het! En dat Anton Wachter zich door dat meisje een ander mens voelt. Dat heeft hij ook! Ineens bedenkt Dolf dat Anton Wachter zijn gesprekjes met Ina volgens Vestdijk altijd 'opschrijft in zijn Note Book'. Dat zou ik ook weleens kunnen doen, denkt Dolf. Niet die gesprekjes, maar het gevoel dat ik voor Sarah heb. En misschien ook mijn gevoelens voor Ria. Niet in gewone zinnen, maar misschien is het voor mij makkelijker er een gedicht van te maken. Dan neem ik er ook Ina Damman bij. Eens kijken hoe dat uitpakt.

Dolf legt het boek opzij en pakt een potlood. Hij denkt diep na en schrijft in een kwartier tijd op een lege plek in de Modegids een gedicht. Hij leest het een paar keer over, streept wat woorden door, zet er nieuwe voor in de plaats. Na een half uur is hij tevreden. Dan pakt hij het gedichtenboekje van Sarah. Hij vouwt het open, bladert naar de eerste bladzijde, doopt zijn pen in de inkt en schrijft de tekst over, in mooie sierlijke letters.

Ria

Van kindsbeen af!
Blauwe ogen, leuke meid
lekker lachen op z'n tijd.
Rode wangen, zachte mond
bij wie ik ware liefde vond.

Ina

Boekfiguur!
Kind van Vestdijk, zegt niet veel
tijdens 't wandelritueel.
Maar bespeelt de juiste snaar
Anton in de ban van haar.

Sarah

Nieuwe wereld!
Als zij praat, neemt ze me mee
naar poëzie en atelier.
Brengt me waar ik nimmer ging.
Zie het als betovering.

Als hij klaar is, leest hij het nog een keer over.
Rijmelarij, mompelt hij. Hij kijkt voor zich uit, met de pen tussen z'n tanden. Geen goed begin voor zo'n prachtig boekje. Sarah vindt dat vast helemaal niets! Om het voor zichzelf goed te maken schrijft hij, uit zijn hoofd, het gedicht *Vrouwvolk* op de blanco rand van een krant. En als hij zeker weet dat het helemaal goed is, schrijft hij het in zijn beste handschrift over in het gedichtenboekje. Van dit gedicht weet hij zeker dat Sarah het mooi vindt. Dat vertelde ze tenminste, in oktober op de steiger van de Berghaven. En tot slot zoekt hij het gedicht over *Vianda* tussen zijn spullen. Dat heeft Sarah nooit gezien of gehoord, maar dat vindt ze vast ook wel mooi, denkt hij. Dat zet ik er ook in.

14 april 1940

'Hier ben ik weer!' klinkt er onderaan de trap. De buitendeur zwaait open. Daar staat Ria, in een nieuwe, gele blouse. Dolf rent de trap af. Ria springt hem om z'n nek en geeft hem een dikke zoen, recht op z'n mond. Ze drukt hem stevig tegen zich aan. Dolf had alles verwacht, maar niet dit! Hij staat perplex. Z'n adem stokt, er wellen tranen in zijn ogen. Wat is hier gebeurd? denkt hij. Drie weken lang piekerde hij zich suf. Over zijn verkering met Ria, en over Sarah. Over de verschillen tussen die twee. Over al die dingen die hij van Sarah leerde en over zijn gevoelens als hij naar haar kijkt en aan haar denkt. Gisteren vroeg hij zich af of het ooit nog goed zou komen tussen hem en Ria. Nóg een keer naar haar toe gaan om het goed te maken? Nee, daar was hij te trots voor, na al die keren dat hij voor niets voor de deur stond.

Somber was hij zaterdag uit school gekomen. Maar hij was helemaal opgevrolijkt door een brief van Sarah, met daarin een kaart van *Café Loos* aan het Hofplein.

Beste jongeman Dolf,

Hierbij een herinnering aan die leuke zondag in maart.

Jammer dat Ria aan het eind zo'n hoofdpijn kreeg. Nou ja, we doen het gewoon nog een keertje over.

Trouwens, wat een prachtig gedicht is dat, over de Berlin! Prachtig beeldend beschreven! Ik werd er helemaal koud van. Het was alsof ik die vrouwen echt hoorde schreeuwen. Ook goed dat je het niet hebt laten rijmen. Daardoor komt de inhoud veel beter tot zijn recht. Het ritme is prachtig, en die alliteratie! In de hante van de Wodan, wadend.... De kin al in het water. Al die W's! Prachtige vondst. Ga zo door, dichtertje!

Hier gaat alles zijn gangetje.

Op tweede paasdag mocht ik een kijkje nemen in de nieuwe dierentuin.

Die is bijna klaar. Prachtig! De komende weken heb ik geen tijd meer voor zulke dingen.

14 april 1940

Tot Pinksteren moet ik hard werken voor school.

Deze week moet ik Bint lezen, dat is een nieuw boek van Ferdinand Bordewijk.

Een bijzonder boek. Het gaat over een hele strenge directeur van een school. Moet je ook lezen. Nou, ik ga weer gauw verder.

Liefs van Sarah

Dolf raakte er helemaal door in de war. Zijn hart ging sneller kloppen. Een brief van dat meisje dat hem zo kan betoveren. Want daar was hij bij al dat piekeren de afgelopen weken wel achter gekomen. Ze bracht hem het hoofd op hol. Ze is ook zo bijzonder, en ongelofelijk mooi. Geweldig om naar te kijken. Wat voelde hij zich trots toen hij met kerstmis naast haar door de Prins Hendrikstraat liep. En toen opa Radio even later liet blijken haar een prachtige meid te vinden. En daarbij, ze veranderde hem. Hij ging dingen doen die hij daarvoor nooit deed. Dat dichten bijvoorbeeld. En ook nu weer die tip voor dat boek. Nog net voor sluitingstijd haalde hij het uit de bibliotheek. De hele zaterdagavond las hij erin. Hij had toch niets te doen, zonder Ria. Bert was er ook niet, die deed een klusje voor de soldaten in de stallen van Van Vugt. Vanochtend vroeg las hij de laatste hoofdstukken.

Wel een mooie afleiding. Maar ook zo dubbel allemaal. Aan de ene kant voelde hij zich opgewonden doordat Sarah blijkbaar nog steeds aan hem dacht en hij in hetzelfde boek las als zij. En aan de andere kant dat rotgevoel door dat gedoe met Ria. Hoe kon hij de zondagmiddag een beetje leuk maken? Met Pasen was hij alleen even langs opa en oma Radio geweest en verder zat hij beide dagen thuis. Weer zonder Ria en de laatste tijd ook zonder Bert. Die moest geld verdienen met klusjes voor de soldaten. Dat zou hij vanmiddag ook weer doen. En aan de Berghaven zou ook niets te beleven zijn met dat afschuwelijke weer van de laatste weken. Bewolkt, van tijd tot tijd een beetje regen. En nog steeds koud: zeven graden, maar door de wind van zee voelt het veel kouder aan. Wanneer wordt het nou eindelijk eens voorjaar? En

net, toen hij van plan was in zijn eentje maar een stuk langs de Waterweg te gaan lopen, ging de bel. Daar stond Ria.

‘Hier ben ik weer. Ik heb je zo gemist. Ik ben stom geweest, ik was gewoon jaloers. Dominee De Jong vond dat ook. Die heeft de brief van Sarah ook gelezen.’ Ria praat maar en praat maar. Een grote waterval van woorden. Ria heeft blijkbaar ook een brief van Sarah gekregen.

Vanuit de huiskamer is de onverwachte komst van Dolfs vriendin opgevallen. ‘Hé, wat leuk, hoor ik daar Ria weer?’ roept Dolfs moeder vanachter de naaimachine. ‘Ja, we komen zo!’ roept Dolf terug. ‘Maar we hebben eerst even wat uit te praten.’ En dan lopen ze de trap op.

Op zijn kamer gaan Dolf en Ria direct zoenen. ‘We hebben aardig wat in te halen,’ lacht Ria. Dolf geniet, maar na een tijdje wil hij toch weleens weten waardoor Ria tot het besef kwam dat ze jaloers was. ‘Mag ik die brief eens lezen?’ vraagt Dolf, als hij zich met moeite ontworsteld heeft aan haar armen. ‘Dan mag jij mijn brief lezen, want ik kreeg ook post van Sarah. Gelijk oversteken!’

Lieve Ria,

Wat was dat een leuke dag, die zondag in maart. Maar wat jammer dat je aan het eind van de dag zo'n hoofdpijn kreeg. We hadden ook zo'n eind gelopen! Toen ik thuiskwam zag ik dat ik een blaar op mijn hiel had. Verkeerde schoenen aangetrokken. Ik hoop dat jouw hoofdpijn weer snel over is gegaan en dat je de volgende dag gewoon naar school kon. Lijkt me leuk, die Modevakschool in Naaldwijk. Hier gaat alles gewoon zo'n gangetje. Van de week heb ik een jas gekocht. Hij kostte maar 16,75. Bij Wassen op de Goudschesingel. Een nieuw model voor oude prijzen. Ik stuur de advertentie mee. Bij de jas die ik kocht heb ik een pijltje gezet. Weet je waar ik vorige week ben geweest? In de nieuwe dierentuin! Ze zijn bezig met het verbuizen van de dieren van de Kruisgade naar Blijdorp. En van tijd tot tijd laten ze mensen binnen die iets te maken hebben gehad met dat nieuwe onderkomen. Ik mocht mee met mijn oom, die doet iets bij Volkskracht. Dat is een ver-

eniging die meebetaalde aan de nieuwbouw. Ze gaven geld op voorwaarde dat de nieuwe dieren tuin toegankelijk zou zijn voor alle Rotterdammers. Nou, het was prachtig! Het is daar zo gebouwd dat er bijna geen tralies nodig zijn en geen hekwerken. Die zijn allemaal vervangen door greppels en gangen. Zo voelen de dieren zich beter. Allemaal bedacht door architect Sybold van Ravensteyn. De dieren hebben er een ruime leefwereld en de binnenverblijven zijn verwarmd. Zullen we daar volgende keer eens gaan kijken? Want jullie komen vast nog wel een keer deze kant op. Ik kom met Pinksteren weer naar Hoek van Holland. Dan hebben we de repetities achter de rug en hopelijk is het dan weer eens goed weer om te schilderen.

Over kunst gesproken (geschreven)... Wat maakt die Dolf van jou mooie gedichten zeg! We moeten hem samen maar stimuleren om door te gaan. Hij heeft er echt talent voor. En hij is altijd zo geïnteresseerd in kunst. En ik vind jullie trouwens een leuk stel! Erg leuk om mee uit te gaan. Ik kijk uit naar de zomer in Hoek van Holland. Misschien kan ik me wel aansluiten bij jul-

lie, aan de Berghaven. Het lijkt me daar altijd zo gezellig, met al die vrienden! Nou, nu ga ik weer gauw verder met mijn boek. Bint beet het. Heel bijzonder! Het gaat over een school met een soort dictator als directeur. In z'n manier van doen lijkt hij een beetje op Hitler. Bah, nare man! Veel liefs uit Rotterdam van Sarah.

*Van 't
goedkoopste
tot 't beste toe!*

Wassen

Dolf legt de brief opzij 'Ja, een leuk stel, dat zijn we.' En dan beginnen ze weer te zoenen. Vanuit de huiskamer beneden klinkt muziek. Het favoriete radio-programma van vader op de

zondagochtend. Als hij geen dienst heeft natuurlijk. *‘Dit waren de Ramblers met zang van Annie de Reuver, de veelbelovende zangeres uit Rotterdam. Dan nu een ander talent uit Rotterdam: accordeonist Japie Valkhoff. Net als Annie de Reuver treedt hij geregeld op in Pschorr aan het Hofplein. Soms met zijn saxofoon, maar hier op de accordeon met Secco’s Gitanos. Dat is een band onder leiding van de uit Duitsland gevluchte Joodse violist Hans Secco Seligsobn. We vragen uw aandacht voor The Sheik of Arabia, een jazznummer uit de jaren twintig.’* Als ze even niet aan het zoenen zijn, zegt Ria: *‘Die jazz brengt me op een idee. We moeten weer eens naar je oma toe. Vorige week kwam ik haar tegen bij de Coöperatie en ze vroeg of het uit was tussen jou en mij. Ze zag me nooit meer. Ik kreeg tranen in mijn ogen. Hopelijk heeft ze dat niet gezien.’*

19 april 1940

‘Greta gaat maandag naar Westerbork!’ Het nieuws gaat als een lopend vuurtje rond over het schoolplein. Greta’s vriendinnen staan om haar heen. Ze weten niet zo goed wat ze moeten zeggen. *‘Vielleicht ist es dort besser als auf Vianda,’* probeert Ineke in haar beste Duits. Greta knikt en lacht verlegen. Zo te zien is ze niet echt gerustgesteld. Elly doet een nieuwe poging: *‘Westerbork ist eines Dorf im Mitte des Waldes. Dort ist viel Natur.’* Greta knikt weer, maar daar blijft het bij. Ze kijkt somber voor zich uit.

Er zijn de afgelopen tijd al vaker groepjes Joodse vluchtelingen op de trein gezet, niemand was echt blij. Ze waren veel liever met de boot naar Amerika vertrokken, of naar Palestina, om daar een nieuw bestaan op te bouwen.

De bel gaat, de pauze is afgelopen. De jongens en meisjes van de derde klas lopen druk pratend naar het aardrijkskundelokaal. Daar worden ze opgewacht door mijnheer De Bruin. Hij kijkt zorgelijk. ‘Jongelui,’ begint hij, ‘ik moet jullie wat belangrijks vertellen. De regering heeft voor het hele land de staat van beleg afgekondigd.’ ‘Beleg! Beleg! Broodbeleg! Lekker! Ik heb honger!’ fluistert Peter tegen Dolf. Dolf geeft hem een duw. Peter altijd met die flauwe opmerkingen. Dit is niet het juiste moment voor grapjes. Mijnheer De Bruin heeft het blijkbaar ook gehoord, want hij kijkt hem doordringend aan en frons zijn wenkbrauwen. Peter begrijpt het signaal, want hij houdt zich verder stil. ‘Wat de staat van beleg inhoudt, horen jullie zo meteen. Eerst wil ik kwijt dat het een serieuze kwestie is en dat dadelijk ministerpresident De Geer een toespraak zal houden. Die wordt uitgezonden over Hilversum I én Hilversum II. Daarom gaan we straks met de hele school naar het geschiedenislokaal. Mijnheer Oprel zal daar de radio neerzetten, zodat we er gezamenlijk naar kunnen luisteren. Ik weet nog niet precies hoe laat, maar als jullie je even rustig willen houden dan ga ik dat nu vragen.’

Zodra mijnheer De Bruin de klas uit is, begint iedereen door elkaar te praten. Er zijn de laatste maanden wel meer vreemde dingen gebeurd, maar ‘de staat van beleg’... Ze kennen dat wel voor een paar gebieden hier in Hoek van Holland. Daar gelden speciale regels, maar voor heel Nederland... Dat is helemaal nieuw. Toch zijn ze het meest bezig met het vertrek van Greta, vooral de meisjes. Ze lopen naar haar bank en proberen haar gerust te stellen. In die zes maanden dat Greta bij hen in de klas zit, zijn ze echt van haar gaan houden. In het begin wilde iedereen vriendin met haar worden, omdat ze zo bijzonder was.

’t Is ook niet niks als er zomaar een Joods meisje uit Duitsland in je klas komt. Ze waren ook benieuwd te horen wat er allemaal gebeurd was, waarom ze met haar hele familie naar Nederland vluchtte. Of dat ook te maken had met de *Kristallnacht* waar ze in de les over gehoord hadden. Ze vonden het ook wel interessant om Duits met haar te praten. Maar toen de nieuwheid er een beetje af was, verdween die belangstelling en bleven er een stuk of zes meisjes over. Die raakten écht met haar bevriend. Gewoon omdat Greta heel erg aardig is. En je kunt ook erg met haar lachen.

Dan komt mijnheer De Bruin de klas weer in. Hij vertelt dat die toespraak op de radio nog wel even op zich zal laten wachten. In de tussentijd zal hij iets vertellen over de staat van beleg. ‘De staat van beleg,’ zo begint hij plechtig, ‘is ernstiger dan de mobilisatie. De staat van beleg is hetzelfde als de staat van oorlog. Bij een mobilisatie maakt het leger zich klaar voor de strijd, zoals in augustus vorig jaar. Maar de staat van beleg, of de staat van oorlog, is een stap verder. Dan wordt het burgerlijk gezag ondergeschikt aan het militair gezag. Voor een vergadering, bijeenkomst of optocht is dan schriftelijke toestemming van het leger nodig. De militairen kunnen ook schouwburgen, koffiehuisen, fabrieken of werkplaatsen sluiten. Niet zomaar natuurlijk, maar als ze vinden dat de veiligheid van het land in gevaar komt. Dat de regering hier nu toe besloten heeft, is een gevolg van de oorlog in

Noorwegen. Het heeft te maken met de vijfde colonne.' Mijnheer De Bruin stopt even en kijkt de klas rond. Hij vraagt zich af of iedereen weet waar het over gaat. Over de gevechten in Noorwegen hoeft hij het verder niet te hebben. Iedereen weet dat er in Narvik al tien dagen zwaar gevochten wordt. Noorse en Engelse soldaten aan de ene kant, de Duitsers aan de andere. Er liggen daar al zo'n veertig schepen op de bodem van de haven. Nee, over die oorlog weten ze alles. Alleen, hoe zit dat met die vijfde colonne? Daar hebben de meesten nog niets over gehoord.

'Nou,' zegt mijnheer De Bruin, 'in Noorwegen krijgen de Duitsers hulp van de vijfde colonne. Bij vijfde colonne denk je al gauw aan een groep militairen. Maar dat is niet goed. Met de vijfde colonne bedoelen we gewone burgers, mensen in het eigen land die zich stiekem georganiseerd hebben om de vijand te helpen. In Noorwegen hebben ze daar erg veel last van. Er blijken nogal wat Noren aan de verkeerde kant te staan. Sterker nog: ze heulen met de Duitsers. Jullie kunnen je voorstellen dat de Nederlandse regering bang is dat hier ook zoiets gaat gebeuren. Onder andere daarom is hier de staat van beleg afgekondigd. Nu kunnen de militairen bijvoorbeeld bijeenkomsten die ze niet vertrouwen verbieden.'

Daar gaat de bel, twee keer kort. 'Jongens, rustig opstaan,' zegt mijnheer De Bruin, 'en in een rij naar het geschiedenislokaal. De toespraak van ministerpresident De Geer gaat beginnen.'

'Waarde luisteraars in Nederland en de overzeese gebiedsdelen,' klinkt het even later uit de radio. *'Nu de spanningen, waarmee het wereldgebeuren ons sinds september jongstleden vervult, sedert kort weer zijn toegenomen, wil ik een enkel woord tot u richten.'*

De radio kraakt en het is erg rumoerig in het klaslokaal. De toespraak van de ministerpresident is moeilijk te verstaan. Het lokaal is eigenlijk te klein voor de hele school. Het is erg benauwd, de kachel stinkt. De meeste leerlingen staan, alleen de vierdeklassers zitten. Een paar geluksvogels hebben een plekje gevonden op de

rand van een tafel of bank. Dolf dwaalt weg met z'n gedachten. Hij denkt aan de brief van Sarah en over wat ze schreef over *Bint*, dat boek dat hij gelezen heeft. Dat die man haar aan Hitler doet denken. Wat gaat het er bij Bint op school raar aan toe! Heel anders dan bij hem hier op de MULO. Het is daar een school van orde en gezag. Zou dat een beetje lijken op de Duitse scholen? denkt Dolf.

Plotseling klinkt de radio harder. Dolf schrikt op uit z'n gedachten. *Wij staan buiten het conflict en wij zijn te allen tijde bereid aan de oorlogvoerende mogendheden, indien zij dit wederzijds wensen, onze diensten ter beschikking te stellen, tot afwending van die onmetelijke ramp die hen allen bedreigt indien zij tot het bittere eind deze strijd voeren. Ons Vredespaleis staat voor hen open. En onze vredesgedachte vergezelt hen. En wel allen gelijkelijk. Er is geen sprake van dat wij met beide, laat staan met een van beide partijen vertrouwelijk zouden gaan spreken.'*

'Horen jullie dat?' klinkt ineens de stem van mijnheer De Bruin tussendoor, 'neutraliteit, jongens! Nederland is nog steeds neutraal!' 'Sssttt,' sist mijnheer Oprel, het hoofd van de school. 'Luisteren!' Mijnheer De Bruin kijkt boos, de radio vervolgt:

Bovendien hebben wij van beide zijden de verzekering ontvangen, dat onze neutraliteit zal worden ontzien, zolang wij haar zelf handhaven. Omtrent dit laatste is iedere twijfel uitgesloten. Reeds daarom hebben wij aan afspraken geen behoefte en schuwen wij die, daar zij aan onze neutraliteit tekort zouden doen.'

Na schooltijd gaat Dolf even langs bij de familie Dekker. Bij het tellen van de kranten is een fout gemaakt en nu heeft hij twee krantjes over. Eentje voor de vader van Bert en verder wil hij er morgen eentje aan Ria geven. Want er staat iets in over mode. Hij weet zeker dat ze dit keer zijn krantje wel wil hebben. 'Heb je die toespraak van De Geer gehoord?' vraagt Dekker als Dolf hem de *Voorwaarts* geeft. 'En hoorde je wat De Geer zei?' moppert hij. 'Dat we neutraal zijn. Laat me niet lachen! Mooie praatjes. Neutraal, maar ondertussen zit de hele Hoek vol mili-

tairen. Ben je de laatste tijd nog op het strand of de Boulevard geweest? Alles afgezet. Overal prikkeldraad! En wat vind je van die oefening vorige week met dat verduisteren? Toen de straatverlichting 's avonds uitging? Oefenen voor het geval er hier vijandelijke vliegtuigen komen. Nou, als je echt neutraal bent, bestaan er geen vijandelijke vliegtuigen. Dan heb je geen vijanden.'

Berts vader moppert maar door: 'Weet je nog, negen maanden geleden, bij de opening van de Boulevard? Toen de burgemeester vertelde dat voor Hoek van Holland de zeven vette jaren zouden beginnen? Nou, die vette jaren kunnen we mooi vergeten!' Dekker vouwt de krant open en wijst op een foto in het midden van de pagina. Een Deense politieagent houdt het verkeer tegen, terwijl Duitse troepen de stad binnenmarcheren. 'Kijk, dat gebeurt er als je zegt dat je neutraal bent en toch gewoon doorgaat met bewapenen. De Nederlanders zijn net zo gek als die mensen daar in het Noorden. Die deden dat ook. Je ziet wat er van komt. Nog even en heel Scandinavië is bezet,' zucht Dekker. 'En wat gebeurt er dan met de Joden? Wat dacht je?' Hij wacht het antwoord niet af, maar ratelt verder. 'Hetzelfde als wat er in andere landen gebeurde toen de Nazi's aan de macht kwamen. Ze zullen vervolgd worden en er zal weer een nieuwe vluchtelingenstroom op gang komen.'

En dan somt Dekker het hele rijtje op, alsof hij het uit z'n hoofd heeft geleerd. '1 april 1933 Duitsland; 12 maart 1938 Oostenrijk; 1 oktober 1938 Tsjecho-Slowakije; 1 september 1939 Polen.' Dekker vervolgt: 'Nu zijn de landen in het Noorden aan de beurt. Alleen zie ik de Joden uit het Noorden niet terechtkomen in Hoek van Holland. Hier zijn we juist bezig die arme stakkers weer naar een andere plek te verplaatsen.' Hij wacht even, lacht schamper en zegt dan: 'Ja, en dat geldt voor dat hek... Dat zullen ze heus niet terugkrijgen. Zo gaan wij hier in Nederland om met vluchtelingen!'

20 april 1940

‘Ik heb wat voor je meegebracht,’ zegt Dolf tegen Ria, en hij zwaait met een stuk krant. Speciaal voor de vrouwen, staat erboven. Modetips uit Parijs. ‘Toen ik dat las, dacht ik: Echt iets voor Ria. Misschien kom je nog op een ideetje, die blouse van die lap stof van Sarah stond je ook prachtig!’ Ria bloost. ‘Wat lief van je,’ zegt ze. Ze pakt de krant aan en bekijkt de foto’s. ‘Inderdaad leuk. Wat een schattig pakje! En dat jasje met die capuchon is ook mooi zeg. Ma! Hanneke!’ roept ze naar de keuken. ‘De nieuwste lentemode! In de krant!’ ‘Ik kom zo,’ antwoordt moeder, ‘als we klaar zijn met de was.’ ‘Blijf maar daar!’ roept Dolf, ‘ik zal het wel voorlezen. Het is heel leuk geschreven. Ik wou dat ik het zo kon.’ En dan begint hij:

‘Op het moment dat we schrijven, giert buiten de noordwester en klettert de regen tegen de ruiten. De mensen lopen schielijk door de straten met bolderende kleren en moeizaam opgehouden paraplu’s. Thuis kruipen we rillend bij de kachel, als we niet in bed liggen met een hete kwast aspirine... En toch is het lente, want de bloemenman aan de overkant heeft vrolijke gele narcissen, op zijn stalletje staan bonte tulpen.’ Dolf stopt even en gaat dan verder: ‘Op het moment dat we dit schrijven woedt ergens in het Noorden de vervaarlijkste zeeslag die de mensheid ooit aanschouwde. Wij vrouwen beefden toen wij hoorden van de slachting, die de mensen onder elkaar aarichten. En toch is het lente en wordt in Parijs de nieuwe mode gepresenteerd.’

Dolf kijkt op van de krant: ‘Mooi gezegd hè?’ ‘Die vrouw heeft het goed gezien,’ roept Ria’s moeder vanuit de keuken. ‘Het leven gaat door.’ ‘En ik ga dansen bij *Psychorr*,’ dicht Hanneke erachteraan. Ria moet lachen om die opmerking van haar zus. ‘Dat lijkt me ook leuk,’ zegt Ria, ‘dansen bij *Psychorr*. Misschien doen we dat volgende keer wel als we weer naar Sarah gaan. En dan maak ik zo’n jurk, net als die vrouw op de foto draagt. Iedereen zal z’n ogen uitkijken.’

Die avond, aan de Berghaven, hebben Bert en Dolf elkaar heel wat te vertellen. Bert is klaar met zijn klussen bij de

20 april 1940

soldaten en ook bij de smederij hadden ze niets meer voor hem te doen. Hij werkt weer bij tuinder Vreugdenhil. Vandaag was het z'n eerste dag. Direct toen hij aankwam moest hij met de tuinder mee naar Kwintsheul. Daar heeft Vreugdenhil z'n broer een warrenhuis, maar dat lag helemaal aan diggelen. Door die windhoos van gistermiddag. Hij had de dag ervoor net slaplantjes gepoot en die zaten nu onder het glas. Er was wel voor duizend gulden schade. Bert was er de hele dag bezig geweest met het opruimen van de troep.

Na z'n werk was hij nog even langsgedaan bij *Café De Pet*. Het was er erg rustig, de militairen waren die middag weggeroepen voor alarm in Rotterdam. Met wel zestig wagens waren ze naar vliegveld Waalhaven gebracht.

Voor de soldaten was dat een vreemde opdracht, want tot nu toe hadden ze steeds geoefend op Vliegveld Ockenburg, bij Den Haag. Verder hoorde Bert in het café dat de soldaten afgelopen week ook een keertje 's nachts naar het Staelduinse Bos waren geroepen. Iemand had daarvandaan lichtsignalen gezien en toen moesten ze gaan uitzoeken wat er daar aan de hand was. Ook was de politie lang geweest bij een paar NSB'ers en een Duitse vrouw in Maasdijk.

'Ze hadden het over de vijfde colonne,' vertelt Bert, 'maar ik weet niet wat ze daarmee bedoelen.' Dolf legt uit wat hij daarover op school geleerd heeft. Dat iedereen een beetje bang is door wat er in Noorwegen gebeurt. Dat daarom hier de staat van beleg is afgekondigd. Vandaag hoorde hij op de radio dat het leger al een bijeenkomst verboden had, in Rotterdam. Daar zou Rost van Tonningen komen spreken op een vergadering van de NSB. 'Maar daar hebben de militairen gelukkig een stokje voor gestoken,' weet Dolf te vertellen.

21 april 1940

‘Eindelijk lente!’ roept oma als Dolf en Ria de tuin aan de Strandweg inlopen. Oma en opa zitten lekker met een kopje koffie in het zonnetje. ‘Voor de eerste keer dit jaar buiten!’ vult opa Radio aan. ‘Wat een sombere maanden waren dat. En waar was jij al die tijd? Ik heb je in geen weken gezien.’ Opa is opgestaan en geeft Ria een dikke pakkerd. ‘Warm voor de tijd van het jaar, zeiden ze op de radio. En morgen wordt het nog warmer. En op de Keukenhof komen eindelijk weer bezoekers,’ vertelden ze. Uit de huiskamer klinkt muziek. ‘Wat hebt u daar nou weer voor moois?’ vraagt Dolf.

‘Vind je het mooi?’ reageert oma enthousiast terwijl ze opstaat en een paar danspasje maakt. ‘Een nieuwe grammofoonplaat. *In the Mood* van Glenn Miller. We hoorden hem al een tijdje op de BBC en gisteren waren we in de Passage in Rotterdam. Prachtig daar, met al die verlichting en die glazen koepel. En die platenzaak van Willem de Jong! Daar gingen we naar binnen, en ja hoor! Ze hadden hem!’ De plaat is inmiddels afgelopen en oma loopt snel naar binnen om hem opnieuw op te zetten. ‘Ta – ta – ta – ta – ta’ doet opa mee, als de muziek weer begint en hij maakt daarbij swingende bewegingen. ‘Maar wat laat ik jullie daar nou staan. Loop even mee Dolf, dan halen we een paar stoelen van binnen en een tafeltje.’

Ondertussen heeft oma in de keuken wat ingeschonken en binnen een paar minuten zitten Dolf en Ria achter een glas *Sunrise*. Ze praten honderduit. Over de laatste hits op de radio, over de Passage in Rotterdam en over de rondleiding die Ria en Dolf daar een maand geleden kregen van Sarah. Opa kijkt Dolf vragend aan. ‘Waarom heb je daar niets over verteld met Pasen? Een hele dag in Rotterdam! En waar jullie niet allemaal geweest zijn! We horen er nu pas voor het eerst over. Vond je je oma en opa niet belangrijk genoeg?’ ‘Eh, nou ja...’ stamelt Dolf, ‘het was na die zondag een paar weken uit met Ria. Het was een fan-

21 april 1940

tastische dag, maar ik wilde het er even niet meer over hebben. Maar nu het weer allemaal goed is tussen ons praat ik er weer graag over. Maar nu moeten we verder, want we zouden een lekker stuk gaan wandelen.’

Aan de Waterweg komen ze iedereen weer tegen. Steeds moeten ze afstappen voor een praatje. Wat een gezellige drukte! Ze zijn ook nog bij Bert langsgeweest, maar die was niet thuis. Zijn moeder vertelde dat hij naar iemand van zijn werk ging om te luisteren naar de voetbalwedstrijd Nederland – België. Die wordt rechtstreeks uitgezonden op Hilversum II. Dolf vindt het niet erg dat z’n vriend niet meegaat. Met Ria alleen is eigenlijk veel leuker. Kunnen ze eindelijk weer eens lekker in de duinen op een beschutte plek liggen vrijen. Ze zetten de fietsen neer bij *Hotel Hoek van Holland* en lopen dan langs het prikkeldraad in de richting van de pier. Het is moeilijk lopen, want hele stukken van het strand zijn afgesloten. Zonde, want het zou net zo lekker zijn nu over het strand naar ’s-Gravenzande te gaan, of over de Boulevard te fietsen. Maar dat kan niet. Overal liggen prikkeldraadversperringen en de doorgangen worden bewaakt door militairen.

Gelukkig kunnen ze nog wel de pier op. Ze moeten er wel moeite voor doen en af en toe wat over de stenen klauteren. Vlak voor het strand begint, kunnen ze ineens niet verder. Het wordt vloed en de steen waarop ze staan is omringd door water. De volgende steen is te ver weg, tenminste voor Ria. ‘We moeten terug,’ zegt Ria een beetje bang. ‘Welnee,’ lacht Dolf. ‘Ik heb lange benen, voor mij is dat een fluitje van een cent. Ik spring en dan trek ik jou wel naar de overkant.’ Dolf spant z’n spieren... een sprong, en dan staat hij aan de andere kant van het water. ‘Nou jij!’ roept hij terwijl hij zich vooroverbuigt. Dolf probeert Ria’s hand te grijpen, maar hij kan er niet bij. ‘Probeer eens met je linkerhand!’ Hun handen vinden elkaar. Ria buigt door haar knieën, een sprong... Dolf trekt en ook Ria staat op de volgende steen. ‘Zo, wat ben jij sterk,’ lacht ze. ‘Kijk maar uit, het is glad,’ waarschuwt Dolf. En dan springen ze hand in hand verder, van steen tot steen.

Ze lopen door tot de lichtopstand aan het einde van de pier. Ria babbelt aan één stuk door. Ze vertelt over de nieuwe opdracht van haar moeder. Weer nieuwe gordijnen voor de officierswoningen, een grote klus. Eigenlijk moest ze vandaag helpen en mocht ze niet weg. Maar toen ze beloofde volgende week elke dag na school een uurtje te helpen stikken, mocht ze toch mee. Dolf vertelt over het afscheid van Greta, Ria over het uitgaansavondje van haar zus. Die had eigenlijk willen gaan dansen, maar dat ging niet door, vanwege de staat van beleg. Alle verloven waren ingetrokken. Kees, haar vriend, moest wachtlopen bij het Pantserfort. Hanneke was toen maar met een vriendin naar de film gegaan. *Ergens in Zuid-Amerika*, heette die film, hij draaide in *Luxor* en was reuze romantisch. Die vriendin was volgens Ria liever naar *Muiterij op de kostschool* gegaan, in *Centraal*. Maar dat is een cowboyfilm en daar houdt Hanneke niet zo van. Dolf luistert geduldig en is blij de vrolijke stem van Ria weer te horen.

‘Hé, wie hebben we daar nou?’ klinkt er ineens vanuit een groepje vissers achter de palen aan de zijkant van de pier. ‘Het nichtje van mijn buurvrouw met mijn kleinzoon. Smoorverliefd!’ Dolf en Ria schieten in de lach. Een betere plaats om opa Pier te ontmoeten is er niet. Met een brede grijns haalt opa een grote vis

tevoorschijn. ‘Steur! Je ziet ze hier steeds minder, maar mooi dat jullie opa er eentje gevangen heeft. Weliswaar een kleintje van zestig centimeter, maar toch...’ Opa legt de vis terug en klopt zich op de borst. ‘Jullie noemen me niet voor niets opa Pier! Bij mij zie je ze nog, die steuren.’ Opa knoopt zijn jas los en haalt zijn sigarendoos tevoorschijn. ‘Ga er even bij zitten, op die paaltjes. Of heeft het gelukkige stel soms haast? Nee, toch?! Op de eerste mooie dag van 1940!’ Al snel zit opa weer helemaal op zijn praatstoel.

‘Is het niet wonderlijk dat hier al duizenden en duizenden jaren vissen in en uit zwemmen? En al dat water dat hier voorbij stroomt? Uit Frankrijk, België, Zwitserland, Oostenrijk, zelfs uit Hitler-Duitsland. Al dat regenwater en al dat smeltwater van de bergen komt hier voorbij en trekt zich niets aan van grenzen en oorlogen. Zo gaat het al eeuwen aan één stuk door. Eerst meanderde het tussen allerlei eilandjes en zandplaten door. Later, tijdens de stormvloed tussen 1100 en die afschuwelijke Elisabethsvloed van 1421, kreeg het gebied min of meer zijn huidige vorm. Een delta voor de Rijn, de Maas en de Schelde. Via allerlei geulen begonnen er grotere schepen binnen te varen. De meeste op weg naar Rotterdam. Natuurlijk liepen die vaak aan de grond. Daarom bedachten ze dat plan van de Nieuwe Waterweg en sindsdien stroomt het water in een brede geul de zee in.

En het is steeds weer nieuw, jong water. En wat voor schepen hier niet zijn gepasseerd. De Romeinen voeren hier al en zelfs de Vikingen. Zeelui uit heel Europa. Eerst moesten ze nog roeien, maar later lieten ze zich voortbewegen door de wind. De wereld werd steeds groter. De landen waar die zeelui vandaan kwamen lagen steeds verder weg. De zeilschepen werden steeds groter en maakten plaats voor stoomschepen. En ook die werden groter. Wat ik in mijn leven hier niet allemaal voorbij heb zien komen! Dat is zo mooi aan deze plek. Het is hier nooit hetzelfde. Als ze daar eens allemaal foto’s van hadden gemaakt... Of schilderijen...’

Opa praat maar door. Hij heeft het ook over het zuivere water in het holoceen en over de watervervuiling sinds de Industriële revolutie. ‘De oorlogsmachine van Duitsland draait al jaren op volle toeren, en alles wat ze daar niet kunnen gebruiken gooien ze maar in de Rijn. En de Fransen daar aan de oevers van de Maas zijn ook niet van die lieverdjes. Een groot deel van dat vervuilde water komt hier langs. Daardoor gaat het zo slecht met de steur. Die kan daar niet tegen. Maar let op mijn woorden: op een gegeven moment worden de mensen in al die landen weer verstandig en bedenken ze andere manieren om van hun troep af te komen. En dan worden de rivieren weer schoon en dan stikt het hier weer van de steur. Wedden?’

Een uur later loopt Dolf de tuin bij Bert in. ‘Je hebt het zeker wel gehoord!’ juicht Bert als hij zijn vriend ziet. ‘4-2! De Rode Duivels zijn verslagen! Wat een wedstrijd! Na tien minuten was het al 1-0, na dertien minuten 2-0 en na negenentwintig minuten 3-0.’ Bert kan er niet over uit. Hij geeft z’n vriend zowat een ooggetuigeverslag van alles wat hij die middag vanuit het Olympisch Stadion op de radio heeft gehoord. Prinses Juliana en prins Bernhard waren er ook. Toen ze het stadion binnenkwamen was iedereen gaan klappen. ‘Wel zonde van de tweede helft,’ gaat Bert verder. ‘Eerst maakte Verte nog 4-0. Jammer genoeg scoorden de Belgen daarna nog twee keer. Maar Van Male, de keeper, kon daar niets aan doen. Die was geweldig. Dat kan natuurlijk niet anders voor de doelman van Feyenoord! Er was ook een nieuwe, die was ook erg goed. Lenstra heette hij, van Heerenveen. Op 12 mei, tegen Luxemburg, speelt het Nederlands elftal waarschijnlijk weer in dezelfde opstelling.’

Bij Dolf gaat alles wat z’n vriend vertelt het ene oor in en het andere uit. Hij is met z’n gedachten steeds bij het verhaal van opa Pier vanmiddag. Al die dingen die hij vertelde over het water dat hier al eeuwen langs komt... ‘Jong water,’ noemde hij dat. Een goed idee voor een gedicht. En wat schreef Sarah laatst over dat

gedicht dat hij haar stuurde? Dat het zo mooi allitereerde. Eerst wist hij niet wat dat betekende, maar hij zocht het op. Het ging om de beginletters, die rijmde zo mooi. Grappig, niet bij nagedacht, ging vanzelf. Als hij dat nou eens bewust ging doen? Maar met welke letter? Met de S van Sarah? Zou ze dat in de gaten hebben als ze het las? Alleen het idee al geeft hem een warm gevoel in zijn buik.

Tijdens het maken van zijn huiswerk die avond spelen er steeds allerlei zinnen door zijn gedachten. Om zijn hoofd een beetje leeg te maken, zet hij die voor het slapen op papier. Dolf moet vier keer tellen, maar dan weet hij het zeker: 857 letters en 61 daarvan klinken als s.

Jong water

Stroomde hier niet in het holoceen
het water langs van Rijn en Maas
als eindpunt na een lange reis
gevoed door regen, sneeuw en ijs?
Eerst sijpelend door slib en gras
met visjes, slakjes in 't moeras
dwars door het Hollandveen?

1421

Herschiep het landschap zich niet drastisch
op het feest van Sint Elisabeth?
Zoals m'n meester eens vertelde
de Rijn, de Maas, de Schelde,
in een delta ingebed.
Met zalm en mossel, schol en steur,
paaiend, broedend in kreek en scheur.

1866

Stak eens een prins hier niet een spade?
Ging Calands meesterwerk hier niet van start?

Sindsdien slaan wij de scheepvaart gade
naar het Rotterdamse havenhart.
Er voeren zeekastelen langs:
klippers, masten, zware zeilen.
We zagen pijpen, blazend rook en stoom.
Vervulling van een jongensdroom.
We kunnen dwepen met superschepen.
En altijd die getijdenstroom.

1939

Een schouwspel voor een groot publiek,
genietend van de dynamiek
van water, schepen en getijden.
De stroom die eens het Hollandveen verdrong
houdt Hoek van Holland eeuwig jong.